

نیروی انسانی متخصص کتابخانه‌های دانشگاه تهران

اثر: دکتر ناهید بنی اقبال *

(ص ۱۲۱ تا ۱۳۷)

چکیده

این پژوهش با هدف ترسیم تصویری کمی از نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاه تهران انجام شده است. مسأله افزایش منابع اطلاعاتی و افزایش تعداد دانشجویان، به خدمات فنی و اطلاع‌رسانی بیشتر و گسترده‌تری نیاز دارد و چنین فرض شده است که نیروی انسانی شاغل در این کتابخانه‌ها با نیازهای موجود تناسب ندارد. لذا اطلاعات لازم از کتابخانه‌های این دانشگاه در نیمه دوم ۱۳۷۵ گردآوری و در جدولهایی تنظیم و با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران سنجیده شد سپس یافته‌ها تجزیه و تحلیل و نتایج اخذ شده به همراه پیشنهادهایی برای بهبود وضع موجود ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی کتابخانه‌ها، نیروی متخصص، کتابخانه‌های دانشگاه تهران.

۱- معرفی پژوهش

۱-۱- مقدمه

صاحب‌نظران علم کتابداری برای شناخت و ارزیابی کتابخانه‌های دانشگاهی، معیاری سه وجهی ارائه می‌دهند. این معیار می‌گوید که کتابخانه‌های دانشگاهی باید:

۱- در جهت رسالت و مقاصد و هدفهای آموزش دانشگاهی باشند.

۲- معطوف به پژوهش باشند.

* عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

۳- و به تبع بندهای ۱ و ۲ لزوماً نوجو و نوظلب باشند.^۱
 بعد سوم معیار فوق این سؤال را برمی انگیزد که چرا نوجو و نوظلب و تا چه اندازه؟ واقعیت اینست که کتابخانه‌های دانشگاهی به علت مواجهه با تحولات نظام اطلاعات و ارتباطات علمی و پژوهشی نیازمند تحولات بنیادی شده‌اند. کتابخانه‌های دانشگاه تهران نیز اگر بخواهند رسالت خود را که منبعث از رسالت دانشگاه است به انجام برسانند به اجرای چنین تحولی نیازمندند و چون پیش‌نیاز انجام هرگونه تحول سازمانی، وجود تصویری از شرایط موجود می‌باشد انجام پژوهشهایی از این نوع را می‌طلبند.

۱-۲- بیان مسأله

براساس نیاز کتابخانه‌های دانشگاهی و بخصوص کتابخانه‌های دانشگاه تهران به ایجاد تحولی در ترکیب نیروی انسانی و جذب نیروهای متخصص، پژوهشی برای آگاهی از وضعیت کمی نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های این دانشگاه انجام گرفت و یافته‌های به دست آمده با استانداردهای کتابخانه دانشگاهی^۲ سنجیده شد تا تصویری از کمبودها به دست دهد.

۱-۳- فرضیه پژوهش

با توجه به افزایش منابع اطلاعاتی و کثرت دانشجویان پذیرفته شده، چنین پیش‌بینی شد که تعداد نیروی انسانی متخصص شاغل در بیش از دو سوم کتابخانه‌های این دانشگاه با انجام خدمات فنی و ارائه خدمات اطلاع‌رسانی مورد نیاز تناسب ندارند.

۱-۴- جامعه پژوهش

براساس وجوب نیاز به آگاهی از کمیت موجود نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاه تهران اطلاعات لازم از کتابخانه مرکزی و ۳۳ کتابخانه وابسته به دانشکده‌ها و سازمانهای پژوهشی و خدماتی این دانشگاه در نیمه دوم سال ۱۳۷۵ گردآوری شد.

۱-۵- تعاریف عملیاتی اصطلاحات پژوهش

۱-۵-۱- نیروی انسانی متخصص. در زمینه پژوهش کسانی که در یکی از مقاطع آموزشی کتابداری تحصیل کرده‌اند نیروی متخصص یا کتابدار و کسانی که آموزش کتابداری نداشته‌اند نیروی انسانی غیر متخصص و یا غیر کتابدار محسوب شده‌اند.

۱-۵-۲- کتابخانه‌های دانشگاه تهران. تمامی کتابخانه‌هایی که دانشگاه تهران بر آنها اشراف مالی و اداری دارد مثل کتابخانه‌های دانشکده‌ها، گروه‌ها و سازمانهای وابسته جامعه این پژوهش را تشکیل می‌دهند اما کتابخانه‌هایی که وابسته به گروه‌ها هستند و به صورت داخلی توسط استادان و دانشجویان اداره می‌شوند و دانشگاه بر اداره آنها نظارتی ندارد در این پژوهش به حساب نیامده‌اند.

۱-۵-۳- استانداردها. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران را براساس اطلاعات و واقعیات کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و با استفاده از استانداردهای بین‌المللی تهیه کرده است لذا برای محاسبه از این استانداردها استفاده شده است.

۱-۶- روش شناسی

این پژوهش که از نوع کاربردی توصیفی است به روش پیمایشی با استفاده از ابزارهای پرسشنامه، مشاهده و در صورت لزوم مصاحبه با مسؤولان مربوطه انجام گرفته است. اطلاعات گردآوری شده به جدولهای متعدد تبدیل و با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران که مناسب با شرایط موجود دانشگاههای این مملکت تدوین شده است مقایسه شد. سپس یافته‌های این سنجش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت تا براساس نتایج، راهکارهایی برای بهبود وضع موجود پیشنهاد شود.

۲- یافته‌های پژوهش

مجموعه کارکنان این کتابخانه‌ها را مطابق جدول ۱، ۲۵۱ نفر تشکیل

می‌دهند که ۴۸ نفر آنها کتابدار و ۲۰۳ نفر غیر کتابدارند.

۱-۲- کتابداران

از تعداد ۴۸ نفر کتابدار این کتابخانه‌ها مطابق جدول فوق ۱۸ نفر کاردان کتابداری، ۲۰ نفر کارشناس و ۹ نفر کارشناس ارشد کتابداری هستند و هیچ کتابداری با تحصیلات دکترای تخصصی کتابداری در این ۳۳ کتابخانه وجود ندارد.

۲-۲- غیر کتابداران

از تعداد ۲۰۳ نفر غیر کتابدار شاغل در این کتابخانه‌ها، ۴۴ نفر زیر دیپلم، ۸۸ نفر دیپلم، ۷ نفر کاردان، ۴۵ نفر کارشناس، ۴ نفر کارشناس ارشد و ۹ نفر دکترند. مطابق جدول ۲ بیشترین تعداد کارمند غیر متخصص، در کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی اشتغال دارند.

۳-۲- شاغلان به تحصیل

از مجموعه کارکنان این کتابخانه‌ها، ۲۲ نفر در مقاطع مختلف کتابداری و ۱۵ نفر در مقاطع مختلف رشته‌های دیگر به تحصیل اشتغال دارند. جدول ۱ فراوانی نیروی انسانی متخصص و غیر متخصص شاغل به تحصیل را در کتابخانه‌ها نشان می‌دهد.

مطابق جدول شماره ۲ بیشترین تعداد کارکنان به کتابخانه دانشکده علوم تعلق دارد که ۲۴ نفرند و در مرتبه دوم در کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۲۲ نفر و در مرتبه سوم در کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی که ۲۰ نفر می‌باشند. ۶ کتابخانه تعداد کارکنانشان بین ۱۷ تا ۱۰ نفر است و ۶ کتابخانه تعداد نفراتشان بین ۹ تا ۶ نفر است و ۵ کتابخانه هر کدام ۵ نفر کارمند و ۹ کتابخانه ۴ یا ۳ کارمند و ۴ کتابخانه تنها یک کارمند دارند.

مطابق جدول شماره ۳، در ۱۱ کتابخانه هیچ کارمند متخصص کتابداری وجود ندارد و در ۱۰ کتابخانه فقط یک نفر کتابدار مشغول به کار است. در ۷ کتابخانه این تعداد فقط دو نفر است و در ۳ کتابخانه تعداد کتابداران به ۳ نفر می‌رسد. تنها در کتابخانه مؤسسه روانشناسی از ۵ نفر کارکنان آن ۴ نفر کتابدارند و

در کتابخانه دانشگاه علوم نیز از ۲۴ نفر ۹ نفر کتابدار می‌باشند. جدول ۳ نسبت فراوانی نیروی انسانی متخصص به غیرمتخصص را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۳): نسبت فراوانی نیروی انسانی متخصص به غیرمتخصص

ردیف	تعداد کتابخانه‌ها	تعداد کتابدار در هر کتابخانه	کل کارکنان	کتابداران	نسبت	غیر کتابداران	نسبت
۱	۱۰	۰	۳۱	۰	۰/۰۰	۳۱	۱/۰۰
۲	۱۱	۱	۶۹	۱۱	۰/۱۶	۵۸	۰/۸۴
۳	۷	۲	۶۴	۱۴	۰/۲۲	۵۰	۰/۷۸
۴	۲	۳	۵۴	۶	۰/۱۱	۴۸	۰/۸۹
۵	۲	۴	۹	۸	۰/۸۹	۱	۰/۱۱
۶	۱	۹	۲۴	۹	۰/۳۸	۱۵	۰/۶۳
جمع	۳۳		۲۵۱	۴۸	۰/۱۹	۲۰۳	۰/۸۱

۴-۲- مدیران و معاونان

۴-۲-۱- وضعیت تخصص مدیران

در ۹ کتابخانه، مدیران، از تحصیلات کتابداری برخوردارند. مطابق جدول ۴، درجات تحصیلی آنها ۴ نفر کارشناسی ارشد، ۴ نفر کارشناسی و یک نفر کاردانی کتابداری است. در حالی که در ۲۴ کتابخانه و نیز کتابخانه مرکزی، مدیران غیرکتابدار با تخصصهای مختلف موضوعی مدیریت می‌کنند. تنها در یک کتابخانه، مدیر علاوه بر تخصص کتابداری با درجه کاردانی، کارشناس ارشد موضوعی نیز هست.

از این تعداد مدیران غیرمتخصص، ۱۴ نفر دارای درجه تحصیلی دکتری، ۲ نفر کارشناسی ارشد، ۵ نفر کارشناسی و ۴ نفر دیپلم هستند.

۴-۲-۲- وضعیت تخصص معاونان

در تنها ۲ کتابخانه، معاونان آن، تخصص کتابداری دارند که یک نفر کارشناس کتابداری و یک نفر دیگر دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری است.

۱۳ کتابخانه از ۳۱ کتابخانه دیگر، معاون دارد که در بین این ۱۳ نفر یک نفر دانشجوی دوره دکتری و ۴ نفر کارشناس هستند و مقاطع تحصیلی ۸ نفر دیگر مشخص نشده است. جدول ۴، وضعیت تخصص مدیران و معاونان کتابخانه‌ها را نشان می‌دهد.

۳- تجزیه و تحلیل یافته‌ها

۳-۱- مقدمه

به قول ریاست عالی‌ه کتابخانه‌های عمومی کپنهاک^۳ (Sorensen, 1996) کتابخانه امروزی براساس مجموعه آن ارزیابی نمی‌شود. بلکه با توانایی کتابخانه در برقراری ارتباط بین اطلاعات و مراجعه‌کنندگان سنجیده می‌شود. ایجاد و برقراری این ارتباط، توسط کتابدار انجام می‌گیرد. بنابراین نقش کتابدار در تحقق هدفهای آموزشی، پژوهشی یک سازمان بسیار مهم و اساسی است. و از این رو است که استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی در ایران و خارج در اولین بند اشاره‌ای بر تعداد کتابداران هر کتابخانه دانشگاهی و نوع و میزان تحصیلاتشان دارد که باید با نیازهای خدماتی کتابخانه، برنامه‌های آموزشی واحد، مجموعه موجود و حتی با رشد مجموعه هماهنگ باشد.

رسالت آموزشی، پژوهشی کتابخانه زمانی به مطلوبترین وجه ممکن انجام خواهد شد که قابلیت‌های کارکنان کتابخانه با نیازهای کتابخانه مطابقت داشته باشد و از عمده نیازهای کتابخانه، وجود کتابدارانی است که دارای دانشنامه تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاهی معتبر باشند.

البته مجموعه کارکنان کتابخانه را کتابداران متخصص، کارمندان فنی غیرکتابدار و دستیاران آنها تشکیل می‌دهند اما "کتابداران از جمله رئیس کتابخانه، باید دارای مدرک کارشناسی ارشد کتابداری از یکی از مؤسسات آموزشی مورد تأیید باشند"^۴. این متخصصان به تأیید هر دو استاندارد (ایرانی و خارجی) باید به عنوان یک واحد دانشگاهی مثلاً به عنوان یک گروه آموزشی تلقی شوند و از رتبه‌ها

و عنوانهای هیئت علمی برخوردار باشند و از مزایا و امتیازات شغلی آن استفاده کنند^۵ سایر کارمندان نیز باید مهارتها، دانش و توانایی مورد نیاز شغلی خود را داشته باشند و با نظارت کتابداران متخصص انجام وظیفه نمایند. کتابخانه باید برای کارمندان غیر متخصص علاوه بر برنامه آشناسازی آنها با فعالیتهای کتابخانه دوره‌های کوتاه مدت آموزش کتابداری یا آموزش حین خدمت ترتیب دهد تا شاهد همکاری موفقیت آمیز آنها در همه زمینه‌ها باشد.

علاوه بر آن کتابخانه موظف است برای کتابداران نیز برنامه‌های آموزش مداوم و آشنایی و اطلاع از پیشرفتهای فناوری اطلاع رسانی فراهم آورد. متخصصان و بطور کلی تمام کارمندان باید دارای شرح وظایف مدون و مشخصی باشند که در اختیار آنها قرار داده شود و این شرح وظایف باید به تناسب نیاز کتابخانه و خدمات اطلاع رسانی جاری مرتباً روزآمد شود.

۲-۳- کمیت نیروی متخصص

در استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی کارکنان کتابخانه براساس تعداد کارکنان متخصص آن محاسبه شده است که میانگین نسبت متخصصان به کل کارکنان، ۲۰ درصد پیشنهاد شده است. و میانگین کتابداران کمک متخصص (کارشناسان و کاردانان رشته کتابداری و اطلاع رسانی) به متخصصان (کارشناسان ارشد و دکتری) ۳۳ درصد و میانگین نسبت کتابداران به غیر کتابداران، ۶۰ درصد محاسبه شده است.^۶

البته عوامل ثابتی که اساس محاسبه کل کارکنان قرار می‌گیرد تعداد دانشجویان، کمیت مواد مجموعه موجود و افزایش سالانه مجموعه می‌باشد. در ارزیابی که از نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران (حقیقی، ۱۳۷۲) انجام شده و براساس فرمول ب "استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی" محاسبه شده، بزرگترین رقم کمبود نیروی انسانی متخصص کتابدار، مربوط به کتابخانه‌های دانشگاه تهران است که براساس فرمول فوق می‌بایست در سال ۱۳۷۲ تعداد ۴۷ نفر باشد.^۷

براساس جدول ۵، تعداد کتابداران از سال ۱۳۷۲ که ۲۴ نفر بوده به ۶۷ نفر افزایش یافته است ولی افزایشی که در تعداد دانشجویان این دانشگاه پیش آمده و رشد مجموعه‌ای که انجام گرفته تعداد کتابدار متخصص مورد نیاز را مطابق استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران که براساس فرمول ذیل محاسبه شده ۲۶۹ نفر نشان می‌دهد.

– به ازای هر ۲۵۰ نفر دانشجو، یا کسری از آن: یک نفر متخصص / کمک متخصص
– به ازای هر ۲۵۰۰۰ جلد کتاب، یا کسری از آن: یک نفر متخصص / کمک متخصص

– به ازای هر ۲۵۰۰ جلد افزایش سالانه مجموعه یا کسری از آن: یک نفر متخصص / کمک متخصص^۸

لازم به تذکر است که در فرمول فوق برای وجود کسری از معیارها نیز یک نفر متخصص در نظر گرفته شده است، که در این ارزیابی برای ارائه تخمین نزدیک به یقین، محاسبه یک کتابدار برای کسری از معیارهای در نظر گرفته شده فقط برای سه کتابخانه که حاصل جمع تقسیمها به $0/5$ نرسیده محاسبه شده است. بنابراین برای کتابخانه‌ای مثل کتابخانه مرکز تحقیقات بیوشیمی - بیوفیزیک به جای محاسبه یک نفر برای دانشجویان و یک نفر برای مجموعه که هر دو کسری از معیار فرمول استانداردها هستند مجموع حاصل تقسیمهای آنها (یعنی $0/4 + 0/34 \neq 1$) محاسبه شده و حدوداً یک نفر کتابدار مورد نیاز پیش بینی شده است. لازم به تذکر است که چون در محاسبه کتابداران موجود دانشگاه، در جدول ۱ از کاردان کتابداری تا دکترا، کتابدار محسوب شده‌اند لذا در این محاسبه هم متخصص یا کمک متخصص، کلاً کتابدار به حساب آمده است و برای تعیین وضعیت کمبود کتابخانه‌های دانشکده‌ها و سازمانها، کتابخانه مرکزی در جمع کتابخانه‌ها به حساب نیامده و جداگانه محاسبه شده است.

مطابق جدول ۵ تنها یک کتابخانه از نظر نیروی انسانی متخصص کاملاً غنی است و به جای یک نفر کتابدار مورد نیاز ۴ نفر در اختیار دارد یعنی 80% از نیروی

انسانی این کتابخانه کتابدارند و این کتابخانه از نظر تعداد کتابدار دومین مرتبه را در بین کتابخانه‌های دانشگاه دارد و تعداد کتابداران آن $۸/۷\%$ کتابداران دانشکده‌ها و سازمانها را تشکیل می‌دهد. البته با محاسبه کتابداران کتابخانه مرکزی این رقم به $۶/۱۵\%$ تغییر می‌یابد.

از بقیه کتابخانه‌ها تنها ۴ کتابخانه تعداد کتابداران مورد نیاز خود را در جمع کارکنان دارند و ۳۰ کتابخانه متفاوت دچار کمبود ۱ الی ۳۲ نفر کتابدار متخصص مورد نیازند کتابخانه دانشکده فنی با کمبود ۳۲ نفر و ادبیات ۱۷ نفر و حقوق ۱۰ نفر در درجات اول تا سوم قرار دارند. و بقیه از کمبودی بین ۹ تا یک نفر رنج می‌برند. و تکان دهنده‌تر از همه، کمبود کتابدار متخصص در کتابخانه مرکزی است که اگر مطابق آمارهای موجود در معاونت آموزشی دانشگاه، دانشجویان دانشگاه را در سال ۷۶-۷۷ براساس ثبت نام کرده‌ها یعنی ۲۳۳۵۴ نفر محاسبه کنیم باز تعداد کتابدار متخصص مورد نیاز ۱۰۷ نفر است که با ۱۹ نفر کتابدار متخصص موجود که ۶ نفر آنها به تحصیل مشغولند اختلاف فاحش ۸۸ نفر متخصص کتابداری را نشان می‌دهد.

کارکنان غیر متخصص که وظایف گوناگونی را در کتابخانه به عهده دارند در استانداردها توصیه می‌شود از رشته‌های تخصصی زمینه کار کتابخانه و یا رشته‌های مورد نیاز کتابخانه مانند کامپیوتر، ارتباطات، الکترونیک و غیره انتخاب شوند^۹ هماهنگی رشته کارشناسان و کارشناسان ارشد با رشته آموزشی دانشکده یا مؤسسه در ارتقای سطح خدمات مرجع و گزینش منابع، تأثیر بسزایی خواهد داشت و ارتباط محکمتری بین کتابخانه و گروه‌های آموزشی برقرار خواهد شد. کتابداران از مهمترین عناصر پشتیبان برنامه‌های آموزشی دانشگاه هستند بنابراین عملکرد دانشگاه در قبال این گروه، تأثیر مستقیمی در پیشبرد مقاصد و هدفهای آموزشی، پژوهشی دانشگاه خواهد داشت.

۳-۳- مدیران کتابخانه‌ها

تغییرات علمی، فناوری و آموزشی در سالهای اخیر تأثیر عمیقی بر سازمان

کتابخانه‌ها می‌گذارد، اگرچه شرایط حاضر حاکم بر کتابخانه‌های ما به گفته ریگس (Riggs, 1996) "بوروکراتیک، فرد محور، غیرقابل انعطاف، پرنخوت، خود مدار، متکی بر تداوم همراه با کمیت، با تأکید بر گردآوری، سازماندهی و ذخیره‌سازی منابع است"^{۱۰}. اما اگر کتابخانه‌ها قصد حمایت و پشتیبانی از هدفهای آموزشی، پژوهشی را دارند باید تحولی سازمانی به وجود آورند.

بدین معنی که دقیقاً به نقطه مقابل آنچه ذکر شد تغییر جهت بدهند که از مشخصه‌های آن، تأکید بر نیاز مراجعه‌کنندگان، منعکس کردن این تأکید در بافت سازمان و تلاش برای کیفیت و توسعه و ارزیابی خدمات اطلاعاتی است. مورگان (Morgan, S. 1996) عوامل ذیل را در ایجاد یک تغییر سازمانی پویا، مؤثر می‌داند^{۱۱}.

- شکستن ساختار غیرقابل انعطاف سلسله مراتبی کارکنان

- اجرای الگوهای مشارکت در تصمیم‌گیریها

- تأکید و حمایت از آگاهیها و توانائیها

- تأکید بر پشتیبانی هدفهای بخشها از استراتژیهای سازمان

- توانایی مذاکره مؤثر با مدیران سازمانی

- تأکید بیشتر بر انجام امور به صورت گروهی

- انعطاف در تنظیم امور

- تخصیص مسئولیت در قبال قدرت

ایجاد شرایط مناسبی در حول و حوش عوامل فوق نیازمند تغییر عظیمی در کیفیت نقش کتابداران به عنوان پشتیبانان آموزش عالی می‌باشد. "حضور نشر الکترونیکی ایجاب میکند که کتابداران آشنائیهای لازم از فن‌آوری اطلاعات را بدست آورند وگرنه باید شاهد جانشینی خود توسط گروههای واسط باشند"^{۱۲} (Crowely, B 1996). آیا در شرایط محیطی این چنین حساس میتوان کتابخانه‌ها را به دست کسانی سپرد که حتی انبای کتابداری و اطلاع‌رسانی را نیاموخته‌اند؟

مطابق جدول ۵ در ۲۵ کتابخانه دانشگاه که کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد نیز

جزء آنهاست مدیران غیرمتخصص به اداره امور کتابخانه اشتغال دارند که ۱۴ مدیر حتی از اعضای هیئت علمی گروه‌های آموزشی نیستند. در چهار کتابخانه مدیر دیپلم است!! بدین معنی که حتی با اهداف آموزش عالی هم اصطکاکی نداشته است. حال آنکه:

بند یک استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی تأکید می‌کند "کتابداران، از جمله رئیس کتابخانه، باید دارای مدرک کارشناسی ارشد کتابداری از یکی از مؤسسات آموزشی مورد تأیید باشند"^{۱۳}. و استانداردهای ایرانی در بند اول جزء سوم توصیه می‌کند که "رئیس کتابخانه باید علاوه بر تخصص کتابداری، دارای تجربه کافی، علائق حرفه‌ای، و توان مدیریت باشد"^{۱۴}.

۳-۴- معاونان کتابخانه‌ها

در تنها دو کتابخانه این دانشگاه، معاون کتابدار به اجرای امور کتابخانه یاری می‌رساند و در ۱۴ کتابخانه از جمله کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه معاونان نیز کتابدار نیستند. البته باید متذکر شد که ۱۸ کتابخانه هم بدون معاون اداره می‌شوند.

۴- نتایج

ارزیابی کتابخانه، امروزه بیش از آنچه که براساس مجموعه آنها باشد براساس توانایی کتابخانه در برقراری ارتباط بین اطلاعات و مراجعه کنندگان سنجیده می‌شود. ایجاد و برقراری این ارتباط توسط کتابدار انجام می‌گیرد. استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی چه در ایران و چه در خارج، اولین بند را به تعداد کتابداران هر کتابخانه دانشگاهی و میزان تحصیلاتشان اختصاص داده‌اند. در پژوهش حاضر چنین فرض شد که تعداد نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاه بخصوص نیروی متخصصی که دوره‌های تحصیل کتابداری را گذرانده باشند برای انجام خدمات مورد نیاز در این کتابخانه‌ها، کافی نیست. لذا جامعه نیروی انسانی این کتابخانه‌ها با فرمول تعیین شده استانداردهای ایران

محاسبه شد و این فرضیه تأیید شد که این کتابخانه‌ها، ۲۶۹ نفر متخصص کمبود دارد که ۱۳۷ نفر آن به کتابخانه مرکزی اختصاص دارد تنها یک کتابخانه در غنای نیروی انسانی است و ۴ کتابخانه، کتابداران مورد نیاز خود را در جمع کارکنان دارند و ۳۰ کتابخانه به تفاوت دچار کمبود ۱ الی ۳۲ نفر متخصص هستند. (جدول ۵)

مسئله‌ای که در خصوص نیروی انسانی، قابل اهمیت است مسئله تخصص مدیران و معاونان کتابخانه‌هاست. مطابق جدول ۴ مدیران ۲۵ کتابخانه، تخصص کتابداری ندارند و در ۱۱ کتابخانه، مدیران حتی از اعضای هیئت علمی گروه‌های مختلف انتخاب نشده‌اند تا حتی لاقلاً از نیازهای آموزشی یک گروه با خبر باشند و در ۴ کتابخانه مدیر تا سطح دیپلم تحصیل کرده و حتی از چگونگی تحصیل در دانشگاه بی‌خبر است. در حالی که مطابق آنچه قبلاً هم تذکر داده شد بند اول جزء سوم استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران توصیه می‌کند "رئیس کتابخانه باید علاوه بر تخصص کتابداری، دارای تجربه کافی، علائق حرفه‌ای و توان مدیریت باشد" ۱۵.

۵- پیشنهادها

- مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی باید به کتابداران متخصص سپرده شود، معاونان کتابخانه هم باید از بین متخصصان کتابداری در کتابخانه‌ها انتخاب شوند. - به جای نیروهای غیر متخصص که مرتباً به جامعه کارکنان در این کتابخانه‌ها اضافه می‌شود کمبود نیروی انسانی متخصص با به کارگرفتن فارغ‌التحصیلان رشته کتابداری جبران شود.

- راه حل دیگر برای جبران کمبود نیروی انسانی متخصص، برقراری دوره‌های آموزش کوتاه‌مدت، بلندمدت و در نهایت تخصیص سهمیه‌هایی از تعداد دانشجویان ورودی به گروه کتابداری این دانشگاه به کارمندان کتابخانه‌های این دانشگاه است تا نیروی غیرمتخصص موجود به نیروی متخصص تبدیل شود.

جدول شماره (۲): نسبت فراوانی نیروی انسانی در کتابخانه‌ها

ردیف	نام کتابخانه‌ها	کل	درصد	کتابدار	غیرکتابدار
۱	دانشکده علوم	۲۴	۹/۵۶	۹	۱۵
۲	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	۲۲	۸/۷۶	۴	۱۸
۳	دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۲۰	۷/۹۷	۳	۱۷
۴	دانشکده کشاورزی (مرکزی)	۱۷	۶/۷۷	۱	۱۶
۵	دانشکده اقتصاد	۱۵	۵/۹۸	۳	۱۲
۶	دانشکده هنرهای زیبا	۱۵	۵/۹۸	۲	۱۳
۷	دانشکده فنی	۱۴	۵/۵۸	۱	۱۳
۸	دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی	۱۱	۴/۳۸	۲	۹
۹	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی	۱۰	۳/۹۸	۲	۸
۱۰	ستاد شهید آیت الله مرتضی مطهری	۹	۳/۵۹	۱	۸
۱۱	دانشکده علوم اجتماعی	۸	۳/۱۹	۱	۷
۱۲	دانشکده دامپزشکی	۸	۳/۱۹	۲	۶
۱۳	مجمع آموزشی عالی ابوریحان	۸	۳/۱۹	۲	۶
۱۴	کوی دانشگاه	۸	۳/۱۹	۲	۶
۱۵	مرکز مطالعات عالی بین‌المللی	۶	۲/۳۹	۲	۴
۱۶	دانشکده منابع طبیعی	۵	۱/۹۹	۱	۴
۱۷	دانشکده محیط زیست	۵	۱/۹۹	۰	۵
۱۸	گروه مکانیک دانشکده فنی	۵	۱/۹۹	۱	۴
۱۹	مؤسسه روانشناسی	۵	۱/۹۹	۴	۱
۲۰	انجمن تئوری الکترونیک	۵	۱/۹۹	۰	۵
۲۱	مرکز تحقیقات بیوشیمی - بیوفیزیک	۴	۱/۵۹	۰	۴
۲۲	مرکز تحقیقات کویری و بیابانی ایران	۱	۰/۴۰	۱	۰
۲۳	دانشکده زبانهای خارجی	۴	۱/۵۹	۰	۴
۲۴	گروه مهندسی متالورژی و مواد	۳	۱/۲۰	۱	۲
۲۵	مجمع آموزش عالی قم	۳	۱/۲۰	۰	۳
۲۶	دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزش	۳	۱/۲۰	۱	۲
۲۷	مؤسسه ژئوفیزیک	۳	۱/۲۰	۰	۳
۲۸	مؤسسه حقوق تطبیقی	۳	۱/۲۰	۰	۳
۲۹	گروه فیزیک دانشکده علوم	۳	۱/۲۰	۱	۲
۳۰	مؤسسه باستانشناسی	۱	۰/۴۰	۰	۱
۳۱	مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی	۱	۰/۴۰	۱	۰
۳۲	مؤسسه لنتنامه دهخدا	۱	۰/۴۰	۰	۱
۳۳	گروه ریاضی دانشکده علوم	۱	۰/۴۰	۰	۱
	جمع	۲۵۱	۱۰۰/۰۰	۲۸	۲۰۳

جدول شماره (۴): وضعیت تخصص مدیران و معاونان کتابخانه‌ها

ردیف	نام کتابخانه‌ها	کتابداران		غیر کتابداران	
		تخصص با درجه تحصیلی	غیر متخصص با درجه تحصیلی	تخصص با درجه تحصیلی	غیر تخصص با درجه تحصیلی
۱	استاد شهید آیت الله مرتضی مطهری	کارشناس علوم قرآنی	کارشناس	غیر تخصص با درجه تحصیلی	غیر تخصص با درجه تحصیلی
۲	ایستنبوی الکترونیک	دکتری	#	#	#
۳	دانشکده ادبیات و علوم انسانی	دکترای ادبیات تطبیقی	کارشناس	کارشناس ادبیات فارسی	دانشجوی دوره دکتری
۴	دانشکده اقتصاد	دکترای اقتصاد	کارشناس وولشناس		
۵	دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزش	دکترای علوم سیاسی (۱۲ سال تجربه کتابداری)	دکترای دامپزشکی		
۶	دانشکده حقوق و علوم سیاسی				
۷	دانشکده دامپزشکی	کارشناسی ارشد	#	#	#
۸	دانشکده وولشناسی و علوم تربیتی	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی
۹	دانشکده زبانهای خارجی	کارشناسی			
۱۰	دانشکده علوم	کارشناسی			
۱۱	دانشکده علوم اجتماعی	دکتری	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی
۱۲	دانشکده علوم آهاری و مدیریت بازرگانی	دکتری	#	#	#
۱۳	دانشکده فن	دکترای عمران			
۱۴	دانشکده کشاورزی (مرکزی)	کارشناسی ارشد	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کارشناسی
۱۵	دانشکده محیط زیست	کارشناسی			
۱۶	دانشکده منابع طبیعی	کارشناسی	دانشجوی کارشناسی ارشد		
۱۷	دانشکده هنرهای زیبا	دکتری	#	#	#
۱۸	مجمع آموزش عالی قم	دپلم			
۱۹	مجمع آموزش عالی ابرو بحان	کارشناسی ارشد			
۲۰	کوی دانشگاه	دپلم			
۲۱	گروه ریاضی دانشکده علوم	کارشناسی			
۲۲	گروه فیزیک دانشکده علوم	کارشناسی			
۲۳	گروه مکانیک دانشکده فن	دکتری	#	#	#
۲۴	گروه مهندسی متالورژی و مواد	دکتری			
۲۵	مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی	کارشناسی ارشد مردم‌شناسی	کارشناسی		
۲۶	مرکز تحقیقات پیرایشی - بیوفیزیک	دپلم			
۲۷	مرکز تحقیقات کویری و بیابانی ایران	دپلم طبیعی			
۲۸	مرکز مطالعات عالی بین‌المللی	دکترای علوم سیاسی (۱۴ سال تجربه کتابداری)	کارشناسی (با گذرنامه دوره کوتاه مدت کتابداری)		
۲۹	مؤسسه باستانشناسی	دکترای علوم سیاسی (۱۴ سال تجربه کتابداری)			
۳۰	مؤسسه حقوق تطبیقی	دکترای علوم سیاسی (۱۴ سال تجربه کتابداری)			
۳۱	مؤسسه زولشناسی	کارشناسی ارشد			
۳۲	مؤسسه ژئوفیزیک	دکتری	#	#	#
۳۳	مؤسسه انتشارات دهخدا	کارشناسی			

جدول شماره (۶): معایب نیروی انسانی متخصص مورد نیاز کتابخانهها براساس استانداردها و مقایسه باوضع موجود

ردیف	نام کتابخانهها	تعداد دانشجو	کتابداران	مجموعه	کتابداران	رشد مجموعه	کتابداران	کل کتابداران	کتابداران موجود	کسود
۱	استاد شهید آیت الله رضی مطهری	۱۹۲۲	۸	۴۴۵۰۰	۳	۰	۰	۱۱	۱	-۱۰
۲	انستیتیو الکترونیک	۱۰۱۶	۲	۵۰۰۰	۲	۵۰۰	۰	۲	۰	-۳
۳	دانشگاه ایستاد و علوم انسانی	۳۳۱۶	۱۳	۱۶۲۰۰۰	۷	۱۲۰۰	۰	۲۰	۳	-۱۷
۴	دانشگاه ایستاد	۱۰۳۳	۲	۱۵۲۰۰۰	۱	۱۱۰۰	۰	۵	۳	-۲
۵	دانشگاه تربیت بدنی و علوم ورزش	۳۷۹	۲	۱۶۸۰	۰	۶۰۰	۰	۲	۱	-۱
۶	دانشگاه حقوق و علوم سیاسی	۱۱۵۱	۹	۱۳۴۳۸	۵	۱۰۰	۰	۱۴	۲	-۱
۷	دانشگاه دولتی تبریز	۷۱۲	۳	۱۰۰۰۰	۱	۱۵۰	۰	۲	۲	-۳
۸	دانشگاه رازی و علوم تربیتی	۹۰۰	۲	۲۹۹۱۳	۰	۰	۰	۶	۲	-۳
۹	دانشگاه زبانهای خارجی	۱۹۳۳	۸	۳۳۲۰۰	۱	۰	۰	۹	۰	-۳
۱۰	دانشگاه علوم	۲۲۳۳	۱	۳۳۱۰۰	۰	۰	۰	۱۱	۰	-۵
۱۱	دانشگاه علوم اجتماعی	۱۰۰۰	۲	۲۷۰۰۰	۲	۰	۰	۶	۲	-۳
۱۲	دانشگاه علمای دین و مدیریت بازرگانی	۱۱۰۰	۲	۱۹۰۰۰۰	۱	۱۵۳۶	۱	۳۳	۳	-۳۳
۱۳	دانشگاه تهر	۷۷۲۲	۳۱	۲۶۰۰۰	۱	۷۵۰	۰	۶	۰	-۵
۱۴	دانشگاه کشاورزی (مرکزی)	۱۲۸۱	۵	۲۱۶۳۳	۰	۰	۰	۱	۰	-۱
۱۵	دانشگاه محیط زیست	۱۰۲	۰	۳۵۰۰	۰	۰	۰	۳	۰	-۲
۱۶	دانشگاه پتروشیمی	۲۸۱	۲	۱۶۵۰۰	۱	۱۰۰۰	۰	۸	۲	-۵
۱۷	دانشگاه خوارزمی زینا	۱۵۰۲	۶	۳۳۰۸۰	۱	۱۲۰۰	۱	۷	۲	-۳
۱۸	مجمع آموزش عالی قم	۱۲۸۲	۶	۱۲۰۰۷	۱	۰	۰	۵	۲	-۳
۱۹	مجمع آموزش عالی ایروان	۶۹۲	۳	۲۵۶۲۱	۲	۰	۰	۵	۲	-۳
۲۰	کوی دانشگاه	۱۲۰۰	۵	۸۱۰۰	۰	۳۵۰	۰	۵	۰	-۲
۲۱	گروه ریاضی دانشگاه علوم	۳۲۵	۲	۶۰۷۳	۰	۰	۰	۲	۰	-۱
۲۲	گروه فیزیک دانشگاه علوم	۱۹۲	۳	۸۳۰۰	۱	۰	۰	۲	۰	-۲
۲۳	گروه مکانیک دانشگاه تهر	۸۰۰	۳	۲۵۲۱	۰	۹۰	۰	۳	۰	-۲
۲۴	گروه مهندسی مخابراتی و مواد	۹۰۷	۱	۲۹۹۳	۰	۰	۰	۱	۰	-۰
۲۵	مرکز بین المللی آموزش زبان فارسی	۱۰۰	۰	۳۳۰۰	۰	۰	۰	۱	۰	-۱
۲۶	مرکز تحقیقات بیوشیمی - بیوفیزیک	۱۰۷	۰	۸۶۱۱	۰	۰	۰	۱	۰	-۰
۲۷	مرکز تحقیقات کبوتری و پستانداری ایران	۲۰	۰	۳۵۰	۰	۴۰۰	۰	۱	۰	-۰
۲۸	مرکز مطالعات عالی بین المللی	۹۲	۰	۲۱۰۷۷	۲	۰	۰	۲	۰	-۱
۲۹	مؤسسه پاسانتاسی	۰	۰	۵۱۵۰	۱	۰	۰	۱	۰	-۱
۳۰	مؤسسه حقوق طبیعی	۱۱۸۰۰	۰	۱۱۸۰۰	۱	۳۲۰	۰	۱	۰	-۱
۳۱	مؤسسه روانشناسی	۰	۰	۳۳۳۰۰	۰	۱۰۰	۰	۱	۰	-۱
۳۲	مؤسسه زانوفیزیک	۹۰	۰	۸۷۰۰	۰	۰	۰	۱	۰	-۱
۳۳	مؤسسه کتابخانه و اطلاعیه	۰	۰	۸۷۳۰	۰	۰	۰	۱	۰	-۱۳۳
مجمع		۲۵۹۹	۱۲۲	۸۷۲۲۲	۲۵	۰	۳	۱۸۰۰	۱۹	
کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد		۲۵۸۹	۱۲۲	۳۲۱۵۶۶	۱۳	۲۰۰۰	۱	۱۵۶	۱۱	

منابع مراجع:

۱. استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی پیش‌نویس ویرایش ۱۹۹۵، ترجمه محمود هدائی. فصلنامه کتاب، ۱۸ پائیز ۱۳۷۶. ص ۹۱-۱۲۲، ص ۹۳
۲. تعاونی، شیرین. پیش‌نویس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴.
3. Sorensen, B. *Quoted in Libraries Ponder Role in the Digital Age. New york Times 1996, April, B1, B4. In: Librariansship and Information Work Worldwide: 1998. P.2.*
۴. استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی پیش‌نویس ویرایش ۱۹۹۵، ترجمه محمود هدائی. فصلنامه کتاب، ۱۸ پائیز ۱۳۷۶. ص ۹۱-۱۲۲، ص ۹۳. ص ۱۰۵
۵. تعاونی، شیرین. ص ۲۰: استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی پیش‌نویس ویرایش ۱۹۹۵، ص ۱۰۶
۶. تعاونی، شیرین. ص ۲۲-۲۳
۷. حقیقی، محمود. ارزیابی نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران؛ فصلنامه پیام کتابخانه، ۳ تابستان و پائیز ۱۳۷۲. ص ۲۱-۶
۸. تعاونی، شیرین. ص ۲۳
۹. همان، ص ۲۳
10. Riggs, Donald E. *Interconnectivity and the Electronic Library. Journal of Educational and Library Sciences 25(3) spring 1988, 237-246.*
11. Morgan, S., *Developing Academic Library Skills for The Future. Library Review, 1996, 45(5), 41-53.*
12. Crowley, B., *Redefining the Status of the Librarian in Higher Education. College and Research Libraries, 1996, 57(2), 113-122. Quoted in: Librarianship and Information work worldwide: 1998. P.67.*
۱۳. استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی پیش‌نویس ویرایش ۱۹۹۵، ص ۱۰۵
۱۴. تعاونی، شیرین. ص ۲۳
۱۵. همان، ص ۲۳